

בדין קידושי כסף במחובר

הנה התוס' סב"ל דקידושי כסף מועיל גם בקרקע, וכמ"ש המהרש"א כאן דלכך לא יכלו התוס' לומר דילפינן קידושי אשה מפדיון הבן והקדש, דא"כ לא הי' קרקע מועיל, וכתב שכן הוא בר"ן, וכן כתבו התוס' בהדיא לקמן ה,א, בד"ה שכן פודין: "דאדם יכול לקדש אשה בקרקע כו"י, אבל עי' בר"ן כאן דאיכא דמאן דאמר (דעת בעל העיטור כמובא בחי' הרשב"א, והוא בס' בעל העיטור ח"ב ע' 154) דאף דשוה כסף ככסף ה"ז רק במטלטלין אבל אי אפשר לקדש אשה בקרקע, וטעמו דכיון דמקשינן הויה ליציאה, במילא אמרינן דכשם שאי אפשר לגרש בגט שהוא מחובר, כן גם אי אפשר לקדש ע"י כסף שהוא מחובר ובעינין מטלטלין דוקא, ומביא ראי' לזה מגיטין ט,ב, דחשיב שם שלש דרכים דשוה גיטי נשים לשחרורי עבדים, ומקשה בגמ' והאיכא מחובר שבשניהם יש פסול דמחובר? ומתרץ מילתא דליתא בקידושין קתני מילתא דאיתא בקידושין לא קתני, וכיון דפסול זה דמחובר יש גם בקידושין לכן לא קתני, הרי מוכח משם דפסול דמחובר יש גם בקידושין, ומוכח דאי אפשר לקדש ע"י קרקע, אבל הר"ן דוחה ראייתו וסב"ל דזה קאי רק על שטר קידושין שיש שם פסול דמחובר, דסב"ל דרק קידושי שטר איתקש לגט, משא"כ בכסף ליכא פסול זה, ושפיר אפשר לקדש ע"י קרקע כי קנין כסף לא אתקש ליציאה.

והר"ן הביא ראי' לדבריו שההיקש דויצאה והיתה קאי רק על שטר ולא על כסף מלקמן ט,א, דבעי ריש לקיש שטר קידושין שכתבו שלא לשמה אם כשר או לא, אי נימא דאיתקשו הויות ליציאות מה יציאה בעינן לשמה אף הוי', או דילמא הויות להדדי מקשינן מה הויה דכסף לא בעי לשמה אף הויה דשטר, ופשיט לה הויה ליציאה מקשינן עיי"ש, הרי פשוט ליה להגמ' דכסף לא בעי לשמה, ואינו כגט, הרי מוכח דההיקש דהויה ליציאה קאי רק על שטר ולא על כסף, וא"כ ה"ה הכא דכסף אפשר להיות גם במחובר, וממשיך הר"ן ואף שיש לדחות ראי' זו ונימא דבאמת ההיקש דהויה ליציאה קאי גם על כסף, אלא דשם שאני כי כל הענין דלשמה לא שייך בכסף, דאף דשייך במציאות לטובע מטבע לשמה, מ"מ הרי בכסף אין הקידושין מצד הטביעה [כי הטביעה רק מגלה השויות שלון] אלא מצד השויות שבו שיש בו מצד עצמו בלי שום עשי' כלל ובמילא לא שייך בזה שיהי' לשמה, ולכן רק שם אמרינן דבכסף ליכא דין דלשמה, אבל אכתי נוכל לומר כדעת בעל העיטור דבמקום ששייך הדין, גם בכסף נימא דההיקש ד"ויצאה והיתה" קאי גם על כסף, [ולכן נימא דמחובר פסול], מ"מ כיון דליכא שום הכרח לזה, וגם הגמ' גיטין יש לפרש דקאי רק על קידושי שטר, ולאידך מצינו תוספתא (קידושין פ"ד ה"ז) דיש לקדש בקרקע, לכן פסקינן דגם בקרקע הוה קידושין עיי"ש.

והראי' מתוספתא הוא מהא דאיתא שם דהמקדש בעיר הנדחת או באשרה אינה מקודשת כיון שהוא אסור בהנאה, הרי משמע מהתוספתא דלולי האיסור דע"ז שפיר מקודשת, ומוכח דמקדשין במחובר.

ועי' גם בחי' הרשב"א כאן שכ"כ, וז"ל: והאי שוה דינר דקתני איכא למימר דדוקא מטלטלי אבל נתן לה קרקע בקדושה אינה מקודשת וכן במחובר לקרקע וכדמוכח ברפ"ק דגיטין (ט' ב') גמ' אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים, דאקשי' והא איכא מחובר ואסיקנא כי קתני מלתא דליתא בקדושין מלתא דאיתא בקידושין לא קתני אלמא המקדש במחובר לקרקע אינה מקודשת, וכן כתב הרב בעל העיטור ז"ל דמקשינן הויה ליציאה מה יציאה במחובר לקרקע לא אף הויה במחובר לקרקע לא, אלא דקשי' לי הא דתניא בתוס' דמכלתין פ"ד המקדש באשירה ובפירותיה בעיר הנדחת וביושביה בבימוס ומה שעליו במרקוליס ומה שעליו וכל דבר שחל עליו איסור ע"ז כולם אע"פ שמכרן וקדש בדמיהן אינה מקודשת, קתני בעיר הנדחת ובאשרה שהם קרקע ומחובר לקרקע וטעמא משום שחל שם ע"ז עליו אינה מקודשת הא בעלמא מקודשת ... א"נ י"ל דנתן לה קרקע בקדושה בתורת כסף מקודשת והיא דפ"ק דגיטין בשטר אירוסין קאמר שאם כתבו על המחובר לקרקע ונתנו לה אינה מקודשת דומיא דגט דמקשינן הויה ליציאה, וזה עיקר עכ"ל.

ובמ"ש הר"ן (לפי הס"א): "וכי מקשינן [נמי] הויות להדדי לגמרי מקשינן להו כדמוכח ההיא סוגיא" לכאורה אין דבריו מובנים, דבפשטות משמע שאין כוונתו בזה להתחיל לתרץ שיטתו, דהרי מלשונו אח"כ: "אפ"ה כיון דהיא דגיטין וכו"י" משמע דרק מכאן חוזר לשיטתו? ויש לפרש כוונתו לפי גירסא זו דלגמרי מקשינן דקאי בהמשך למ"ש לדחות הראי' דבכסף לא שייך כלל הענין דלשמה, דלפי"ז לכאורה קשה דא"כ איך ר"ל בגמ' דמקשינן הויות להדדי וכשם שכסף אי"צ

¹ אבל בתוס' הרא"ש שם בד"ה מה לכסף הסתפק בזה עיי"ש.

לשמה גם שטר אי"צ, הרי שאני כסף שאינו שייך לשמה משא"כ בשטר דשייך ודאי צריך? וכפי שהקשה הגר"א (אהע"ז סוף סי' ל"ב) על הר"ן, ולזה כתב הר"ן דזה אינו קשיא, כי לגמרי מקשינן לה, אפילו כשבמקום אחד אין המציאות שייך כלל, דכיון דסו"ס כסף אי"צ לשמה הרי מוכח דאפ"ל מציאות של קידושין בלי לשמה א"כ גם בשטר נימא דאי"צ לשמה מצד ההיקש, ונמצא דהראי' שפיר נדחה, ובמילא אכתי אפשר לומר כבעל העיטור, ועכשיו ממשיך הר"ן להחזיק שיטתו, דמ"מ כיון דמגיטין ליכא ראי' ויש תוספתא כו' לכן אפשר לקדש ע"י קרקע. (והב"ח גריס לאו לגמרי מקשינן, וית' לקמן הפירוש לפי הב"ח).

ויוצא מהנ"ל דבעל העיטור סב"ל שההיקש דויצאה והיתה קאי לא רק על קידושי שטר אלא גם על קידושי כסף, וכשם שאמרינן דשטר קידושין צ"ל בתלוש כן הוא גם בכסף קידושין מצד אותו ההיקש דויצאה והיתה, וכוונת הגמ' בגיטין י, א: "מילתא דאיתא בקדושין" הוא בכל קנין של קידושין דפסול במחובר, אבל הר"ן והרשב"א סב"ל שההיקש דויצאה והיתה שצ"ל בתלוש קאי רק על שטר קידושין שנלמד מהיקש זה ששטר מועיל בקידושין אבל לא בקידושי כסף, וכוונת הגמ' בגיטין מילתא דאיתא בקידושין קאי רק על קידושי שטר בלבד.

ועי' ברש"י גיטין שם שפירש ג"כ מילתא דאיתא בקידושין דאיירי בשטר קידושין וזהו כשיטת הר"ן, ועפ"ז י"ל דלכן פירש רש"י הדין דמחובר שם דאיירי שכתב גט על מחובר ואח"כ תלשו ונתן לה, דבגט בכה"ג פסול דילפינן ממ"ש וכתב ונתן" דבעינן שלא יהא מחוסר אחר הכתיבה אלא נתינה, יצא זה שאחר הכתיבה מחוסר קציצה ולכן פסול, כי פסול זה מובן ששייך רק ב"שטר" שיש שם דין כתיבה ולכן בעינן שלא יהא מחוסר קציצה בין כתיבה לנתינה, משא"כ בקידושי כסף ודאי לא שייך פסול זה, כי בקידושי כסף נוגע רק איך הוא החפץ בעת הקידושין, ובודאי כו"ע מודים דאם תלש פירי וקידש בו אשה דהוה קידושין כיון שבעת הקידושין ה"ז תלוש, וכדאיתא בכמה מתניתין לקמן אודות קדשה בתמרה כו', אמנם לפי שיטת בעל העיטור שפירש כוונת הגמ' מילתא דאיתא בקידושין דקאי גם על כסף, ודאי אי אפשר לו לפרש כרש"י, אלא שהוא מפרש דקאי על גט שהוא מחובר בעת הנתינה, וכמבואר בגיטין כא, ב, שאינו יכול לגרש בגט כשהוא מחובר כשנותן לה כל האילן וכיו"ב ויש ע"ז לימוד בפני עצמו, ובזה אמרינן בגמ' דדין זה הוא גם בקידושי כסף דבעת הקידושין צ"ל תלוש דוקא ולא מחובר, ועכ"פ מכל הנ"ל מוכח דגם רש"י מפרש כהר"ן דהגמ' קאי רק בנוגע לשטר ולא בכסף.

אולם יש להקשות על הר"ן קושיא חזקה, וכפי שהקשה הגרע"א בשו"ת ח"ג סי' פ"ד, וז"ל בתוך דבריו: ואדרבה לכאורה ראייה לשיטה זו [דבעל העיטור] מהך סוגי', דהא חזינן דראוי להקיש הויות להדדי לענין לשמה, אלא דאמרינן דהיקישא דהויה ליציאה עדיף, ולדון אח"כ כסף דבעינן לשמה א"א וכו"ל, [כיון דבכסף לא שייך לשמה] וא"כ לענין מחובר דשייך בכסף, אף אם לא מקשינן הויה דכסף ליציאה, מ"מ כיון דלמדנו הויה דשטר מיציאה דפסול במחובר, יש ללמוד אח"כ כסף משטר בהיקישא דהויות להדדי? עכ"ל.

ביאור דבריו: דהן אמת דסב"ל להר"ן דההיקש דהויה ליציאה קאי רק על קידושי שטר, אבל הרי מוכח עכ"פ מהגמ' שיש גם היקש דהויות להדדי, והיקש זה דהויות להדדי מובא להלכה בכ"מ כמו בכתובות מו, ב, לגבי אב דכשם שמקבל קידושי כסף של בתו כדילפינן מויצאה חנם וגו' כן גם בקידושי שטר כו' משום דאיתקשו הויות להדדי, וכן להלן שם ע"א, דקאמר דכל מילתא דאיתא בשליחות איתא בתנאי מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי ובקידושי כסף שיש שליחות יש תנאי וכן בשטר, ומקשה דא"כ בקידושי ביאה דליתא בשליחות נימא דליתא בתנאי ומתוך דאיתקשו הויות להדדי, ושאלת ריש לקיש הוא דוקא הכא כשיש סתירה ביניהם דמצד כסף נימא דלא בעי לשמה, ומצד גט נימא דבעי לשמה איזה מהן אמרינן, ומסיק דבעי לשמה משום ויצאה והיתה וכפירוש רש"י שם כיון דעיקר שטר קידושין משם ילפינן לכן בעי לשמה, אבל בכל אופן מוכח דאם ליכא סתירה ודאי אמרינן דאיתקשו הויות להדדי, וא"כ אכתי נימא להלכה דכשם ששטר צ"ל בתלוש גם כסף צ"ל תלוש משום דאיתקשו הויות להדדי?

והת' הנעלה וכו' מאיר ש"י ראפפארט רצה לתרץ דכיון דדין תלוש בשטר קידושין לא כתוב אצל קידושין אלא זה גופא ילפינן מהיקשא דויצאה והיתה, במילא שוב אי אפשר ללמוד דין זה בהיקש אחר דאיתקשו הויות להדדי לכסף קידושין. דההיקש מועיל רק בדינים שכתוב אצל המלמד עצמו ולא שהוא עצמו שם נלמד מהיקש? אמנם באמת זה אינו דמבואר בכ"מ (ראה תוס' שבת סד, א, בד"ה שמע מינה שהביאו מזבחים מט, ב, וראה גם אנציקלופדיה תל' ערך "הקש") דדבר הבא מן ההיקש חוזר ומלמד בהיקש ומביאים ראי' לזה מפסחים כב, א, דאבר מן החי מותר מהנאה שנלמד ממה שאיתקש לדם, ודם גופא נלמד שהוא מותר בהנאה מדאתקש למים, וא"כ ה"ה הכא?

והנה פשוט דבדעת בעל העיטור עצמו אי"צ לומר דכסף קידושין בעי תלוש משום דאיתקשו הויות להדדי, שהרי כתב בהדיא שההיקש דויצאה והיתה קאי גם על קידושי כסף וכמ"ש הר"ן והרשב"א, ופלא על הקובץ שיעורים כאן שנסתפק בדעת בעל העיטור אם הוא מצד ההיקש דויצאה והיתה או משם איתקשו הויות להדדי, שהרי מפורש שהוא משום ויצאה והיתה.

והת' הנעלה .. שי' ליפשיץ רצה לתרץ שההיקש הויות להדדי קאי רק בענינים כלליים כמו שהאב צריך לקבל השטר לבתו הקטנה, כמו שמקבל כסף קידושין או דשייך להטיל תנאי בקידושי ביאה וכיו"ב, אבל הלכות אלו הקשורים עם פרטי קנין אחד כמו הדין דמחובר שהוא פסול בהחפצא דהשטר, בזה לא קאי ההיקש, כי כל סוג קנין שונה מחבירו, ולכן לא לפינן מהיקש זו דכסף צריך להיות תלוש ויפה אמר.

אמנם באמת אין לומר כדבריו, שהרי ריש לקיש הביא היקש זה הויות להדדי ללמד דשטר קידושין אין צריך להיות לשמה כמו כסף קידושין, והדין דלשמה ודאי הוא דין בהחפצא דשטר כדכתיב: "וכתב לה" שהלשמה משווה אותו לשטר שכשר לגרש בו, אלמא דסבירא ליה שההיקש קאי גם על דינים מסויימים שבהקנינים עצמם וא"כ גם לענין מחובר נימא כן?

ואפשר לתרץ (ראה קובץ שיעורים) שהר"ן פירש האיבעיא דריש לקיש בזה גופא בהא דאמרינן דאיתקשו הויות להדדי, אם זה קאי רק על ענינים כללים בלבד, דבזה מסתבר לומר דלא חילקה בהם התורה כיון שכולם פועלים אותו הקידושין כמו בהדין שהאב זוכה בכסף כו' שהו"ע כללי, וכן בנוגע לדין תנאי, משא"כ בדינים פרטים שבהם לא קאי ההיקש, כיון דכל אחד ואחד הוא סוג קנין בפני עצמו, ולכן נימא דשטר צריך לשמה כההיקש דהויה ליציאה, או דילמא נימא שההיקש הוא גם לפרטי הדינים שבהם דאיתקשו להדדי, ובמילא נימא דאי"צ לשמה.

ויש לבאר זה שהר"ן למד שריש לקיש ידע דאם איתקשו הויות להדדי קאי גם על הפרטים, ודאי נימא דשטר קידושין אין צריך להיות לשמה כי נימא "דון מינה ואוקי באתרה" היינו דילפינן מגט רק שיש קנין קידושין ע"י שטר, אבל הלכה הפרטית של השטר הוא כמו בקידושי כסף שאי"צ להיות לשמה, ולא נלמוד מגט שצריך לשמה, אלא אדרבה כמו שבקידושי כסף אי"צ לשמה כן גם בשטר קידושין, משא"כ אי נימא דאיתקשו הויות להדדי לא קאי על הפרטים ודאי נימא שצ"ל לשמה מצד ההיקש דויצאה והיתה, ומסיק בגמ' דצריך לשמה משום ויצאה והיתה, כי באמת מסקינן דאיתקשו הויות להדדי קאי רק על ענינים כלליים ולא על הפרטים, ובמילא מתורץ קושיא זו, דאי משום דאיתקשו הויות להדדי ודאי לא נימא דכסף צ"ל תלוש כיון שזהו רק פרט באופן הקנין וכפי שנת'.

אבל רש"י שם פירש הטעם דמסיק שצ"ל לשמה משום דעיקר דין שטר קידושין נלמד משם ולכן היקש זה עדיף יותר, הרי משמע שגם לפי המסקנא אמרינן דאיתקשו הויות להדדי קאי גם על הפרטים, אלא ההיקש דויצאה והיתה מסתבר כאן לומר טפי, נמצא דגם לפי המסקנא נקטינן דאיתקשו הויות להדדי קאי גם על הפרטים, וא"כ אכתי קשה לרש"י דנימא דכסף צ"ל בתלוש מצד איתקשו הויות להדדי? ועי' בשו"ת חת"ס אבהע"ז סי' פ"ב.

והנה הגרע"א (בקושיא הראשונה שם) תמה עוד על הר"ן במ"ש: "שאפשר לדחות ראי' זו וכו'" דמשמע רק שאפשר לדחות אבל אין הכרח לדחי' זו, וקשה דבודאי מוכרח לומר כן דבכסף לא שייך כלל הענין דלשמה, דאי נימא דשייך שם לשמה א"כ מהו שאלת ריש לקיש בנוגע לשטר, הרי בודאי צריך לומר דילפינן מויצאה והיתה דשטר קידושין צריך לשמה, ואח"כ נלמוד הויות להדדי דגם כסף צריך לשמה דאז נמצא שכל היקש מתקיים שפיר ואין שום סתירה ביניהם, ומהו יסוד הגמ' לומר דכסף אי"צ לשמה אדרבה נימא להיפך? ומוכרח מזה לומר דלא שייך כלל כסף קידושין לשמה כפי שביאר, שהקידושין הוא ע"י השויות ולא ע"י טבועו, וא"כ למה כתב רק דאפשר לדחות הרי מוכרח לומר כן?

2 ראה לקו"ש חכ"ג ע' 22 שהזכיר כלל זה לענין מצות כתיבת ספר תורה בזמן הזה וז"ל: אבער "האידינא" ווען מצד "עת לעשות לה" הפרו תורתך" האט מען פארשריבן אויך תושבע"פ און דער לימוד בכדי "לידע פי' המצות והדינים על בוריים" איז ניט פון א ספר תורה, נאר פון די פארשריבענע חומשי תורה משנה וגמרא ופירושיהן, איז די מצוה פון "כתבו" (די מעשה) פארבונדן מיט די ספרים, און ביי זיי איז ניטא קיין דין שרטוט וכו', די פרטי דינים וואס זיינען דא אין ס"ת... וי"ל דוגמא לזה על דרך "דון מינה ואוקי באתרה" (יבמות ע"ב, ו"ש"נ)

וקושיא זו הוא גם לפי מה שנתבאר לעיל, כי מה שנת' לעיל אתי שפיר רק לאחר דידעינן שכספ קידושין אי אפשר להיות לשמה כדמסיק הר"ן, וגם לאחר דידעינן שאיתקשו הויות להדדי לא קאי על הפרטים, אבל לפי הו"א של ריש לקיש, דאפשר דקאי גם על הפרטים, וגם לא נימא דכסף אי אפשר להיות לשמה וכו' אכתי קשה קושיית רע"א דלמה אמר ר"ל דשטר קידושין אי"צ להיות לשמה משום דאיתקשו הויות להדדי, אדרבה נימא להיפך שגם כסף צ"ל לשמה ואין שום סתירה בין ההיקשים, וא"כ הרי מוכרח לומר דאי אפשר להיות לשמה ולמה אמר רק דאפשר לדחות? וצ"ע.

ויש שביארו (ראה בס' בירורי השיטות) שזה גופא הוא כוונת הר"ן לפרש לפי גירסת הב"ח, דגרס ד"לא לגמרי מקשינן וכו'" דכוונת הר"ן דבאמת ודאי מוכרח לומר כן, [דאי אפשר לשמה בכסף] דהרי כי מקשינן הויות להדדי לאו לגמרי מקשינן, היינו דלא אמרינן דכסף צריך לשמה כמו בשטר, וקשה למה באמת לא נימא דבעי לשמה משום ההיקש? ומוכרח לומר משום דשם לא שייך כלל לשמה ונמצא שהרא"י נדחה.

ובנוגע לשיטת בעל העיטור דקשה עליו מהתוספתא, הנה הרשב"א הנ"ל כתב לתרץ דכיון דבתוספתא ממשיך לומר דאם מכרן וקידש בדמיהן אינה מקודשת, [אף שהוא תלוש] כי איסור הנאה דע"ז תופס גם בדמיו, לכן י"ל נקט גם הרישא בע"ז, אבל מחובר פסול גם בכל מקום. ועי' גם תשובת הרשב"א (ח"א סי' אלף רכ"ו) בענין זה, ושם נקט דמפשטות התוספתא משמע דגם הרישא שייך רק בע"ז אבל שאר קרקעות לא עי"ש.

ויש לתרץ שיטת בעל העיטור גם באופן אחר, דהרשב"א בגיטין כא,ב, הביא הטעם דמחובר פסול דבירושלמי לומד ממ"ש ספר כריתות, וספר הוא בתלוש, ועי' בחי' הרמב"ן שם (ובחי' הריטב"א) שכתב שכן הוא בתוספתא (גיטין פ"ב ה"ו), וי"מ משום דכתיב "ונתן בידה" דבעי לקיומיה קרא כפשטיה דכתיב ונתן בידה ואי אפשר אלא בתלוש שאי אפשר לתת דבר מחובר בידו של חברו ממש אלא א"כ קוצצו וכתב דזהו לפי דעת הבבלי, כי בבלי ילפינן מ"ספר" דלספירת דברים אתי, ועי' גם בעוד ראשונים שם.

והנה אי נימא שהלימוד הוא מ"ספר" דמחובר פסול, לא מסתבר לומר דזה קאי גם על כסף דכסף ודאי אינו בגדר ספר, [ע"ד שכתב הר"ן דבכסף לא שייך לשמה] משא"כ לפי הלימוד מונתן בידה שפיר י"ל דילפינן מההיקש דויצאה כו' [לדעת בעל העיטור] דגם בכסף צ"ל דבר שאפשר לתת ביד חברו ממש, ולפי"ז י"ל שבעל העיטור למד שהתוספתא לשיטתו דיליף לה מ"ספר" סבירא ליה דאין זה שייך בכסף, לכן שפיר סב"ל דמקדשין בקרקע, אבל לפי הלימוד שלנו בבבלי דילפינן מונתן שפיר הוא כן גם בכסף דבעינן כסף תלוש ולא מחובר.

ולפי"ז יש לתרץ גם קושיית השער המלך (הל' אישות פ"ג ה"ג, מובא בס' יד דוד כאן), שהקשה לדעת בעל העיטור שויצאה והיתה קאי גם על כסף, א"כ לר' יוסי הגלילי דסב"ל בגיטין כא,ב, דאין כותבין גט על דבר מאכל נמצא דצריך לומר דגם קידושי כסף אי אפשר להיות במאכל, והרי ישנם לקמן הרבה משנות דמקדשין בדבר מאכל, (ראה לקמן מח,ב) ודוחק לומר דכל זה לא אתי כר' יוסי הגלילי, ולהנ"ל ניחא דכיון דהלימוד של ריה"ג הוא מ"ספר" כדאיתא בגיטין שם, הנה בזה ודאי לא סב"ל לריה"ג שכן הוא גם בכסף, כיון דכסף ודאי אינו ספר, ולכן שפיר סב"ל דבזה שפיר מקדשין, ועי' בכל זה היטב.